

tome što su oni dva mjeseca u godini mogli rezervisati da oni jedino mogu prodati vino u izvjesnom kraju, a da kroz cijelo to vrijeme vinogradari-nemuslimani nemaju pravo da prodaju svoje vino.⁷⁾

Ovakav sistem oporezivanja i pravo monopola u XVI vijeku donosio je Osmanskoj carevini velike prihode iz naših vinogradarskih centara, na što nam konkretno ukazuju podaci iz nekih dijelova Makedonije za 1544 godinu.⁸⁾

Veliki priliv alkoholnih pića na tržiština od polovine XVI vijeka dovodi do otvaranja krčmi po našim gradovima. Tako u sačuvanom izvornom materijalu prvi spomen krčmi u našim krajevima nalazimo u Sarajevu 1565 godine.⁹⁾ Krčmari su isključivo nemuslimani.

I pored toga što su nemuslimani slobodno mogli trgovati alkoholnim pićima, bilo je slučajeva da je država nastojala da postavi neka ograničenja ovoj vrsti trgovine, što se vidi iz ovih dokumenata:

Porta između 9 i 10 oktobra 1618 g. (kraj ševala 1027) na osnovu podnesene molbe od strane dubrovačkih poklisara u Carigradu izdaje naređenje svome eminu za carine u Dubrovniku da ne pravi nikakve neprilike u pogledu izvoza 1000 medri vina godišnje za potrebe spomenutih dubrovačkih poklisara koje oni budu kupili u tamošnjem kraju, ukazujući mu da je to potrebno učiniti u ime starog prijateljstva između Dubrovnika i Osmanske imperije.¹⁰⁾

O jednoj vrlo intesasantnoj vrsti ograničavanja trgovine alkoholnim pićima govori nam jedan dokumenat koji, istina, ne potječe s teritorija naših zemalja, nego iz Temišvara, koji je takođe bio u sastavu osmanske države. Naime, oko 1666 godine temišvarskom sudu pristupaju sedmorica građana-nemuslimana u vezi sa regulisanjem pitanja točenja alkoholnih pića u Temišvaru. Oni su pred sudom izjavili da među temišvarskim krčmarima ima pojedinaca koji ne poštuju stari običaj o točenju alkoholnih pića po redama i da zbog toga ostali krčmari trpe izvjesne štete. Zato su prisutni krčmari dali pristanak da svaki od njih u jednoj određenoj gradskoj četvrti prodaje alkoholna pića u redama i u samo određenim količinama. A u slučaju da se neki krčmari ne budu pridržavali datih obaveza, da će organi vlasti dotično lice kazniti i prinuditi ga da drugom krčmaru, za čije je rede on bio točio piće, nadoknadi štetu.¹¹⁾

Od polovine XVI vijeka nailazimo na podatke da i među muslimansko stanovništvo postepeno počinje prodirati alkoholizam. Po ondašnjim društvenim shvatanjima svaki musliman koji je proizvodio i uživao alkoholna pića, ito redovito potajno, smatrao se prestupnikom i s prezrenjem se gledalo na njega. Nisu bili rijetki slučajevi za vrijeme osmanske vladavine u našim zemljama, a naročito u XVI i XVII vijeku, da grupe građana-muslimana dolaze pred sud podnoseći tužbu protiv pojedinih svojih susjeda — istovjernika, koji piju ili čak proizvode alkoholna pića, i da istodobno zahtjevaju da se dotična lica udalje iz njihove četvrti ili

⁷⁾ Isto.

⁸⁾ Prihodi od monopola za Skoplje iznosili su 38.000 akči, za Prilep 14.200 akči, za Kičevo 2.412 akči (D. Bojanić, spomenuti rad, str. 610, 612 i 613).

⁹⁾ Gazi Husrevbegova biblioteka u Sarajevu, sidžil br. 2.

¹⁰⁾ Državni arhiv u Dubrovniku.

¹¹⁾ Arhiv grada Sarajeva, sidžil temišvarskog kadije.

ulice, ili da čak stavljaju do znanja sudu da će svi oni napustiti svoje kuće ukoliko se ovakva lica i dalje budu nalazila u njihovoj sredini, na što su sudovi redovno donosili presudu da optužena lica moraju napustiti četvrti u kojima su dotada stanovala.

Na prve optužbe protiv muslimana koji uživaju alkoholna pića nailazimo 1565 godine u Sarajevu, kojima neki sarajevski muslimani pred kadijom daju vrlo čudne izjave, da se iz usta nekih njihovih sugrađana i istovjernika osjeća zadržavanje vina (... kimesnenin ağzından raiha-i hamr olduğu) i o tome se pravi zapisnik u kadiski sidžil.¹³⁾ Činjenica, da je pet ovih tužbi podneseno protiv lica koja su bila u potpuno svjesnom stanju, ukazuje da je javno mnijenje vodilo računa o svakom muslimanu koji bi se ogriješio o propise o zabrani alkoholnih pića, makar on i ne bio u pijanom stanju. I iz nešto kasnijeg vremena imamo sličnih slučajeva i sa područja Makedonije, ali gdje se radi o ljudima koji se nisu samo ogriješili o spomenute propise, nego koji istodobno nanose izvjesne neugodnosti i štete nekim licima.¹⁴⁾

Da je alkoholizam već do druge polovine XVII vijeka među muslimanskim stanovništvom u našim zemljama bio uzeo maha, vidimo iz jednog sultanovog fermana iz 1670 (1081) godine, koji faktički kod nas pretstavljaju prvi sačuvani zakonski akt o zabrani proizvodnje i uživanja alkoholnih pića. Ovim fermanom kadijama je bilo stavljeno u dužnost da se sve krčme u gradovima i varošicama trebaju pozatvarati; da se u buduću ni kapljica alkoholnih pića ne smije donijeti na tržište i da će svakog prodavca i kupca alkoholnih pića stići zaslužena kazna¹⁵⁾

Ni ovakvo strogo naređenje nije ništa naročito pridonijelo. Krčme su i nadalje postojale i pilo se. Tako će ravno nakon 25 godina od izdavanja spomenutog fermana bosanski valija Korča Mehmed-paša, 4 novembra 1694 (16 rebia I 1106) izdati bujuruldiju u svrhu suzbijanja alkoholizma u Bosni i Hercegovini.¹⁶⁾

Velika društvena i politička previranja u Osmanskoj carevini u XVIII, a naročito u XIX vijeku sobom su donijela izvjesne promjene i u privatnom životu pojedinaca. Popuštanja strogog vjerskog odgoja kod muslimanskog stanovništva, između ostalog, naročito se odražava kod bosansko-hercegovačkih muslimana toga vremena u pogledu sve većeg uživanja alkoholnih pića. Sad već pojedini muslimani ne samo da javno počinju piti alkoholna pića, nego se čak među njima javljaju pojedinci koji počinju i krčme otvarati.

Na ovu štetnu pojavu među bosansko-hercegovačkim muslimanima ukazuju nekolike sačuvane bujuruldijske bosanskih valija toga vremena, kao što je bujuruldija Al-paše Hećimoglu-a od 11 februara 1737 g. (11 ševala 1149) upućena kadijama i muteselimu hercegovačkog sandžaka.¹⁷⁾ Da je i ova bujuruldija, kojom je bilo naređeno da se sve krčme muslimana trebaju pozatvarati, ostala skoro bezuspješna, pokazuju nam dvije kasnije bujuruldijske bosanskog valije Mehmed-paše Kukavice, upućene takođe hercegovačkim kadijama.¹⁸⁾

¹³⁾ Gazi Husrevbegova biblioteka, sidžil br. 2, 236.

¹⁴⁾ Državni arhiv NR Makedonije, sidžil br. 11, 11a i sidžil br. 12, 67b.

¹⁵⁾ Isto, sidžil br. 21, 73a i b.

¹⁶⁾ GH biblioteka, sidžil br. 25, 53.

¹⁷⁾ GH biblioteka, Kadićeva kronika u rukopisu, str. 235—236.

¹⁸⁾ Orijentalni institut, sidžil br. 14, 28b.

Uz navedene izvorne podatke da je i među muslimanima ovog vremena bilo krčmara ukazuju i sljedeći stihovi u narodnoj pjesmi »Halil traži Mujova đogata«:

Halil siđe na mermer avliju
Pa doviknu krčmara Omera:
»Ponesi mi jedan dukat vina!«

U XIX vijeku uživanje alkoholnih pića se u tolikoj mjeri bilo proširilo među bosansko-hercegovačkim muslimanima da su sad pogotovo bezuspješna bila sva naređenja vlasti da se ova pojava otkloni. Na području Bosne i Hercegovine postoji veliki broj krčmi kako onih registrovanih,²⁰⁾ tako i onih koje nemaju dozvole za svoj rad. Osim toga, jedan dio, ito mahom uglednijih muslimana u intimnijem društvu održaje tzv. akšamluke.

Interesantna su zapažanja iz tog vremena ruskog putopisca A. Gilferdinga na onim mjestima gdje on govori o uživanju alkoholnih pića kod bosansko-hercegovačkog stanovništva uopće, a specijalno kod muslimana. Kao rezultat njegovog zapažanja o ovoj pojavi među ovdašnjim muslimanima on ističe da postoji razlika u načinu uživanja alkoholnih pića između muslimana-Osmanlija koji ovdje žive i domaćih muslimana. On tvrdi da Osmanlije koje uživaju alkoholna pića stalno piju ne bacajući nikad čaše iz ruke, dok muslimani-Bosanci koji piju, piju mnogo i često, ali oni nakon nekoliko godina odbacuju alkohol.²¹⁾

Među našim raspoloživim podacima iz ovog vremenskog razdoblja najinteresantnija su ova tri dokumenta koji će nam još ubjedljivije posvjedočiti u kolikim se razmjerima uživanje alkoholnih pića proširilo među skoro svim društvenim slojevima muslimanskog stanovništva u Bosni i Hercegovini.

Dva od ovih dokumenata, koji potječu negdje iz XIX vijeka govore, da je čak i među muslimanskim duhovnima licima toga vremena bilo pojedinaca koji su pili alkoholna pića. Naime, jedna grupa muslimana iz Sevri hadži Hasanove mahale (danas Donja mahala) u Mostaru kadiji podnosi tužbu protiv Mehmed efenđije koji, iako imam i hatib spomenute njihove mahalske džamije i mutevelija (upravnik) njenih zadužbina, stalno pije alkoholna pića (mudmin el-hamr).²²⁾ Istu takvu tužbu podnosi i jedna grupa muslimana iz Čejvan-čehajine mahale u Mostaru protiv Zulfikara koji vrši muezinsku dužnost u njihovoj mahalskoj džamiji.²³⁾ Obe ove grupe muslimana zahtjevale su od kadije da se spomenuta lica razriješe svojih vjerskih dužnosti, što kadija i čini.

Po prilici iz istog vremena, kao i prethodna dva dokumenta potječe i ovaj treći dokumenat koji pokazuje kako muslimansko stanovništvo Mostara skupa sa svojim kadijom poduzima privremene mjere za suzbijanje alkoholizma. Naime, na nekoliko dana pred bajramske praznike, muslimanski pretstavnici iz Mostara održali su sastanak s kadijom u vezi s nastupajućim praznicima. Između ostalog tu je

¹⁹⁾ Kosta Horman, Narodne pjesme muslimana u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 1933, str. 245.

²⁰⁾ 1875 godine na području sarajevskog sandžaka bilo je registrovanih krčmi u ovim kadilucima: Sarajevski kadiluk 20, Fojnički kadiluk 15, Visočki kadiluk 10, Čajnički kadiluk 3 i Visočki kadiluk 2.

(Sal-nama za Bosanski viljact iz 1875 (1202), str. 35.

²¹⁾ Поѣздка по Герцеговинѣ, Босни и Старой Сербіи, А. Гильсфердинг, Записки императорскаго Рускаго Географическаго Общества, XIII. С. Петербург, 1859, стр. 80—81.

²²⁾ Orijentalna zbirka Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, kodeks br. 1891, 98b.

²³⁾ Isto.

zaključeno da za vrijeme praznika sve krčme trebaju biti zatvorene; da će se kazniti svaki krčmar koji u te dane bude točio alkoholna pića, kao i svako lice koje se zateče da javno pije ili se nađe u pijanom stanju. U tom smislu kadija je izdao muraselu koju je uputio mostarskom serdaru i svim krčmarima na području grada i u njegovoj najbližoj okolini, a telalu je bilo naređeno da tekst ove murasele građanstvu objavi na čaršiji i na drugim mjestima, gdje se sakupljaju ljudi.²⁴⁾

Spomenuta murasela pokazuje, da se alkoholizam među muslimanskim stanovništvom toliko bio raširio da su sad postale potpuno bezuspješne sve dotadašnje mjere koje su imale za cilj iskorjenjivanje ove štetne pojave među bosansko-hercegovačkim muslimanskim stanovništvom. Sad se zadovoljava i ovakvim privremenim mjerama da bi se bar za nekoliko dana, dok traju bajramski praznici, osigurao red i mir u gradu.

Kao što je poznato davno je među šerijatskim pravnicima u islamskim zemljama bilo došlo do žučne diskusije u pogledu preciziranja koje vrste pića dolaze pod propise o zabrani alkoholnih pića. Jedni su na osnovu svih šerijatsko-pravnih izvora koji se odnose na ovo pitanje, zastupali da su sva pića koja imaju opojnu moć, makar i u najmanjoj mjeri, zabranjena, a drugi, koji su svoje mišljenje zasnivali jedino na leksičkom značenju pojedinih kuranskih citata o ovom pitanju, smatrali su da se postojeća zabrana odnosi samo na proizvodnju i uživanje vina. Otud je u muslimanskom društvu uopće, pa i među našim muslimanima sve do naših dana bilo pojedinaca koji su pili samo rakiju, vjerujući da se na nju ne odnose šerijatsko-pravni propisi o zabrani alkoholnih pića.

Osim toga, među bosansko-hercegovačkim muslimanima još od prvih dana uspostavljanja osmanske vlasti, kao i u drugim dijelovima Osmanske carevine dolazi do proizvodnje nekih vrsta pića kojih izgleda nije bilo u susjednim evropskim zemljama.

Naime, bosansko-hercegovački muslimani koji su se dolaskom Osmanlija tek i islamizirali teško su se privikavali na nove propise o zabrani alkoholnih pića. Kako su oni do tog vremena potpuno slobodno proizvodili i uživali alkoholna pića, to oni nastoje, pa makar i potajno, da to i dalje uživaju. Tako imamo spomena da novi bosansko-hercegovački muslimani, koji još nisu potpuno napustili dotadašnju svoju religiju, a ni svesrdno još prigrlili novu, da oni između ostalog uživaju alkoholna pića. Oni su čak i tokom ramazana pili vino, ali samo tzv. hardaliju u koje ne bi stavljali cimta ni drugih mirodija, kao što je to bio slučaj na Istoku.²⁵⁾

Jedan ostsjek u opće poznatom šerijatsko-pravnom djelu »M u l t e q - l - e b - ħ u r v e m e ğ m e ' u - l - e n h u r«, koje je dugo vremena u našim krajevima služilo kao udžbenik, ukazuje da je među muslimanima bilo slučajeva da se je različitim načinom kuhanja dolazilo do proizvodnje većeg broja pića. Neka od njih su više, a neka opet manje gubila opojnu moć. Iako su ona u suštini često bila opojna, ona su tako dobivala nova imena, te su se slobodno uživala ne potpadajući pod propise o spomenutoj zabrani. Izgleda, da se među bosansko-hercegovačkim muslimanskim stanovništvom najviše trošila neka vrsta medovine. Kako se je proizvodila ova medovina nije nam poznato, ali iz jednog naređenja bosanskog kajmekama, datiranog 20 juna 1693 (17 ševala 1104) najbolje se može

²⁴⁾ Isto, 31a i b.

²⁵⁾ Godišnjak Istoriskog društva Bosne i Hercegovine, I. Aleksandar Solovjev, Nestanak bogomiljstva i islamizacija Bosne, str. 66—67.

vidjeti kako je ovo piće sadržavalo veću količinu alkohola. Ovim se naređenjem skreće pažnja jajačkom kadiji na pojedince na teritoriju njegovog kadiluka koji »povodeći se za svojim prohtjevima kvare med i od njega prave piće koje prodaju i tako dovode da dolazi do izgreda«. Zato se naređuje spomenutom kadiji da se lica koja su proizvodila ovu vrstu pića strogo kazne i da se spriječe da to ubuduće ne čine.²⁶⁾

Druga vrsta ovakvog pića bila je tzv. *museles*, tj. piće koje se dobije kad mošt grožđa tri puta proključa, a poslije toga se ostavi da se zgusne i stavi šećer i mirodije. Iz Evlija Čelebine stilizacije dade se zaključiti da je ova vrsta pića bila opojna.²⁷⁾ U kadiskim sidžilima nalazimo spomena ovome piću u Bosni i Hercegovini.

Uživanju alkoholnih pića u Bosni i Hercegovini među muslimanima u osmanskom periodu vlasti spomena nalazimo i u književnosti toga vremena. Jedan dio obrazovanih bosansko-hercegovačkih muslimana koji su književno stvarali na orijentalnim jezicima u XVI i XVII vijeku u svojoj poeziji dao je oduška svome uživanju alkoholnih pića. Ni njihova pripadnost islamu, ni često značajan položaj u društvu toga vremena nisu ih kočili da kroz svoja pjesnička stvaranja izražavaju svoju naklonost prema ovoj vrsti pića.

Jedan od uspješnih opisa kako strastveni alkoholičar s naročitim žarom i ushićenjem gleda na čašu vina, dao je pjesnik *Zari*, rodnom iz Užica (umro 1688) u sljedećim stihovima²⁸⁾:

ساقیده سرانکشت پیاله بکنی کور
بش غنجه میاننده شکفته کل حمرا

To znači:

Gledaj kako krčmarica sa vrh prsta čašu pruža,
E bi reko: Među pupoljcima rascvala se rumen-ruža!

Derviš Sulejman iz Čajniča (umro 1661) poznat pod pjesničkim nazivom *Mezaki*, inače visoki funkcioner Osmanske carevine, ovako je pozivao svoje društvo u krčmu²⁹⁾:

واره لم جمع اوله لم میکده بریره هب
ویره لم وارمزی باده جان پروره هب
نه طورر سانی همان ساغری کردان اتسون
کلدی ارباب صفا بزم سرور آورده هب

To u prevodu znači:

Hajde da se svi skupimo Ko jarani u mjehani, Što imamo, da to damo Pa i biće — sve za piće.	Zašto stoji krčmarica? Redom čaše neka nudi! U veselo društvo evo — veseli su došli ljudi.
--	---

²⁶⁾ Orijentalni institut, sidžil br. 10, 28a.

²⁷⁾ Evliya Čelebi *Sevahat-namesi*, VI.

²⁸⁾ Dr. Safet Bašagić, *Književni rad bosansko-hercegovačkih muslimana*, Sarajevo, str. 104.

²⁹⁾ Isto, str. 96.

Dok spomenuta dvojica pjesnika svojim stihovima izražavaju svoju naklonost za uživanjem alkoholnih pića i pozivaju i okupljaju svoje društvo na pijankama dotle Ali-beg Pašić, rodnom iz Užica, poznat pod pjesničkim nadimkom Vusleti (umro 1672) svojim sljedećim stihovima prožetim čežnjom za alkoholnim pićima, iz dna duše žali za minulim danima ispunjenim pijankama. Tako on pjeva³¹⁾:

صاولش دور جم ذوق ایده چک دم قالماش کتیش
صفا بز بزمه کلز دن مقدم قالماش کتیش
دوکتش باده عشرت قریش ساغر شادی
بورلش بزم می بر یاد همدم قالماش کتیش
پریشان ایلمش اسباب بزمی پیز میخانه
چک کچینه سن ضبط ایدر ادم قالماش کتیش

To znači:

Džemšidova vremena su prošla, Prolilo se vino uživanja
Nestalo je veselijeh dana, Razbila se čaša razbituga
Prije već smo mi u društvo došli Nestalo je društva vinopija
veselju je zadnja otpjevana. Đavoljega nema pjevidruga.
Rastjero je stari mejhandžija
Društvo, što se veselo zabavlja,
Jedan čovjek ne može se naći,
Da Džemovom blagajnom upravlja.

Osim ovakvih stihova u kojima je do izražaja došla naklonost pjesnika prema alkoholnim pićima, iz stihova nekih pjesnika početkom XVII vijeka vidi se da je već tada u Sarajevu bio veći broj muslimana koji su pili alkoholna pića.

Tako je poznati sarajevski pjesnik N e r k e s i j a (rođen oko 1592) u svojoj pjesmi posvećenoj Sarajevu između ostalog pjevao³²⁾:

کلد کده ولی موسم بروز بهاری فردوسه دوز صحن کستانی سرایک
افلاکه چیقار غلغله باده پرستان دنیایی طوتار نعره مستانی سرایک

To znači:

Ali kad dođe doba đurđevdanskog behara, pretvore se u raj sarajevski đulistani;
Do nebesa digne se galama pjanaca, a svijet napuni vika sarajevskih bekrija.

Na tu pojavu ukazuju i stihovi jednog iseljenog Sarajlije, posvećeni njegovom rodnom kraju, među kojima između ostalog stoji i ovo³³⁾:

آقارمی سو بسو جویار یا چقارمی صونوق صولر
ایچیلرینی قیزیل میار شراب ارغوان خوشمی

To u prevodu znači:

Žubore li na sve strane potoci?
Izvire li hladna vrela?
Pije li se rujno vino jorgovanske boje?

³¹⁾ Isto, str. 107.

³²⁾ Isto, str. 68.

³³⁾ Prilozi III—IV, Omer Mušić, Jedna turska pjesma o Sarajevu iz XVII vijeka, str. 580.

Dok citirani stihovi iz orijentalne poezije naših ljudi svojom malobrojnošću i samom svojom obradom pokazuju da su potekli iz onog ranijeg vremenskog perioda kada su ljudi skrivali svoju naklonost prema alkoholnim pićima i kad je još relativno bio mali broj uživaoca njegovih, dotle naša narodna poezija iz XVIII, a naročito iz XIX vijeka ukazuje da je alkoholizam, kako smo već ranije naglasili, bio uzeo velike razmjere među muslimanima Bosne i Hercegovine.

Naklonost prema alkoholnim pićima naglašena je i u junačkim muslimanskim pjesmama koje mahom potječu iz Bosanske Krajine. Jedan veći broj junačkih pjesama iz ovog kraja, baš počinje opisom pijanki pojedinih krajiških velikaša u kojima su čak navedena i imena značajnijih ličnosti, a ostali učesnici su samo brojčano spomenuti. Nakon ovakvog kraćeg opisa postepeno se prelazi na samu stvar koja je glavni predmet obrade pojedine pjesme. Takve opise, naprimjer, nalazimo u sljedećim stihovima³⁴):

Piće pili mladi Udbinjani	A do njega Dizdarević Meho;
U begluku ličkog Mustaj-bega.	Tamam ih je dva'est i četiri.
U vrh stola sjedi Mustaj-beže,	Redom čaša naokolo hoda,
Do njeg sjedi gazi Čejvan-aga,	Kano ptica od grane do grane.
Pa do njega Glumac Osman-aga,	Svaki šenli pije i veselo,
A do njega Grdan Mustaf-aga,	Do Turčina Dizdarević Mehe.
A do njeg Kozlić sjedi Hurem-aga,	

ili³⁵):

Piće pili mladi Bunićani
 U begluku buničkog dizdara.
 Piće pije Bunićanin Mujo,
 Pa ostali redom Bunićani,
 Tamam ih je dva'est i četiri.

U epskim pjesmama na više mjesta do izražaja dolazi tendenca, da se pojedinim poznatim junacima prema njihovim junačkim podvizima na bojištu, daju i pripisu osobine, da oni alkoholna pića piju u kudikamo većoj mjeri, da im i u tom takmaca nema. Skoro redovno muslimanski junaci iz Bosanske Krajine sa svojom družinom dolazeći na susjedne teritorije Dalmacije i Hrvatske upadaju u »pjanu« ili »šarenu« mejhanu da ugase svoju žeđ sa kojim »tulumom« ili »dukatom« vina. To je naročito došlo do izražaja u pjesmama koje veličaju poznate krajiške junake, braću Hrnjicu Muju i Halila. Tako Halil majci ovako počinje pričati o Mujinim zgodama u Karlovcu:

Mujo pade pred pjanu mejhanu,	A kad Mujo pade pred mejhanu
Ta mejhana skoro načinjena,	I zavika grlom bijelijem:
U nju nove bačve ukurlane,	Posjeću ti sa dva rama glavu!
Postavljena nova krčmarica.	

Ili onaj opis kad je Mujo i pored bratovog odvrćanja stigao u grad Janoku, gdje će dopasti i ropstva³⁷):

Eto Muja u pjanu mejhanu,	I on više krčmaricu Janju:
U mejhanu sjede za trpezu	»Donesi mi jedan dukat vina!«

³⁴) Kosta Herman, citirana zbirka, str. 333.

³⁵) Isto, str. 383—384.

³⁶) Isto, str. 144—145.

³⁷) Isto, str. 196—197.

Kad to čula krčmarica Janja,
 Pa njemu Janja govorila:
 »Vidi krmka i na njemu brka,
 Da on pije na dukate vina!
 Ja ga n'jesam čula u čuvenju,
 Već što kažu buljuk-bašu Muju,
 Da on pije na dukate vina.«
 Donese mu evo dukat vina.
 Stade piti rumenoga vina,
 Sve popio brka ne skvasio,
 Opet više krčmaricu Janju:
 »Donesi mi dva dukata vina!«
 Sve se krsti krčmarica Janja,
 Kako pije na dukate vina...
 — »Bona bila, nova krčmarice,
 Donesi mi čitav tulum vina!« —
 Šta mu veli nova krčmarica:
 — »Vidi krmka i na njemu brka,
 Koji pije na tulum vino, ne

Pije ih u našem Karlovcu,
 Već nekakav Karlovčanin bane,
 Il' nekakav sa Kladuše Mujo!« —
 A plaho se Mujo rasrdio,
 Pa on kide pletenu kandžiju,
 Sjede kucat' novu krčmaricu,
 Kud je kuca, sve joj koža puca,
 Gologlava trče po mejhani,
 A sve traži ukata suda,
 Natoči mu čitav tulum vina,
 Dodade ga Muju na đoginu,
 Mujo popi i ne skvasi brka.
 Jopet Mujo drugi zaiskao
 Doda ga meni na malina:
 — »A moj brate, ugojak Halile,
 Ne popiješ čitav tulum vina!« —
 Donese mu dva dukata vina,
 Malo pio, te se napojio,
 Te je Mujo čef ugrabio.

I u ovoj pjesmi dat je lijep opis kako Odobašić Mujo potroši svu babovinu, idući od mejhane do mejhane:

Ne bješe mi već dva'es' godina.
 Pa se dadoh tužan po mejhanam:
 Vino piti, krčmarice ljubit',
 A voditi četerest jarana.
 Pij jarani, a moj čemer plaćaj,
 Dok poharčih gotovinu blago.

Počeh davat' kmete i čitluke,
 I prodadoh još dva tri paripa,
 Dok prodadoh djegod što imadoh
 Osim bile u Varatu kule.
 Kad prodadoh djegod što imadoh,
 Nesta dōsta, a nesta jaranâ.

I u sevdalinkama, poniklim u čisto muslimanskoj sredini u Bosni i Hercegovini u periodu osmanske vlasti, čiji je glavni predmet obrade vino i ljubav — ostalo je itekako mnogo spomena uživanja alkoholnih pića. Razumljivo, da su nosioci i ove vrste naše narodne poezije bili domaći muslimanski feudalci u čiju su slavu i ispjevani mnogobrojni stihovi, pa su neki od njih čak i danas popularni i pjevaju se u našim krajevima. Svakako da je ovo najpopularnija pjesma ove vrste poezije³⁹⁾:

Vino piju age Sarajlije,
 na Ilidži pokraj Željeznice:
 dva Morića, i dva Džindžafića,
 sa Bistrika do dva Dženetića,
 s Čobanije dvije Turhanije,
 s Čeirdžika dvije Muzdedžije;
 iz Žabljaka do dva Vatrenjaka,
 sa Kovača dva Halilbašića,

a sa Mlina dvije Turnadžije;
 iz Potoklince do dvije Penjave,
 sa Vratnika dvije Tahmišćije,
 sa Hiseta dvije Odobaše,
 s vrh Bistrika Kuna Hasanaga,
 sa Bjelava Pinjo Bajraktare...
 Služila ih krčmarica Janja.

³⁸⁾ Alija Nametak, Muslimanske junačke pjesme, Sarajevo, 1941, 57—58

³⁹⁾ Hamid Dizdar, Sevdalinke, Sarajevo, 1944, str. 204.

⁴⁰⁾ Isto, str. 206.

Među izrazitije pjesme ove vrste može se uvrstiti i ova pjesma⁴⁰⁾:

Vino pije Selman-aga, haj vaj,	Je l' mehana otvorena, haj vaj,
vino pije podvikuje,	je li čaša natočena?
dilber Joku dovikuje, haj vaj,	Je l' odaja raspremljena, haj vaj,
dilber Joko crno oko.	je li kosa raspletena?

A u pjesmi »Zapio se mlad Mustajbeg« opjevan je razgovor između bosanskog valije Salih paše i Mustajbega u vezi sa grdnim novcima što ih je ovaj prolumpovao⁴¹⁾:

Zapio se mlad Mustajbeg Dukatarević,
 pa on popi sto dukata sve za jedan dan,
 i svog ata zlatna rahta i po Budima.
 Njega kara Salih paša, Bosne gospodar:
 »Što je tebi, mlad Mustajbeg Dukatarević,
 pa ti popi sto dukata sve za jedan dan,
 i svog ata zlatna rahta i po Budima?«
 Njemu veli mlad Mustajbeg Dukatarević:
 — »Ne karaj me, Salih paša, Bosne gospodar!
 Da ti piješ pivo, koje pijem ja,
 da ti ljubiš ono zlato, koje ljubim ja,
 popio bi sto dukata sve za jedan dan,
 i svog ata zlatna rahta i sav Budim grad!
 Ako njeno, drag vezire, lice ne vidim,
 što će meni ravan Srijem, Pešta i Budim!«

I da na kraju spomenemo poznatu sevdalinku u kojoj se opjeva kako najveća ljepotica Banjaluke, udovica Džafer-begova, u velikom izboru prosaca, konačno se odlučuje za sarajevskog bekriju⁴²⁾:

Otkako je Banja Luka postala,	Ona neće tri bosanska dilbera,
nije ljepša udovica ostala,	niti hoće banjalučkog kadiju!
ko što osta Džaferbega kaduna!	Ona hoće sarajevskog bekriju,
Nju mi prose tri bosanska dilbera	koji može mnogo vina popiti,
i još više banjalučki kadija.	koji znade mnogo cure ljubiti!
On je prosi a ona se ponosi.	

Vrlo je interesantno da i pored toga što su u periodu o kome govorimo česti bili slučajevi da su pjedinci kršili propise o zabrani alkoholnih pića, a da u izvornom materijalu nigdje nemamo podataka o kažnjavanju prekršitelja spomenutih propisa. To je još čudnije tim, što ni u kadiskim sidžilima, kojima raspolazemo u jednom većem broju nemamo nikakvih podataka o tome. To nas upućuje, da pretpostavljamo da je nadležnost u ovim slučajevima, kao i inače u svim drugim krivičnim predmetima, moguće od XVII vijeka otkad uglavnom raspolazemo sa mnogo većim brojem kadiskih sidžila, bila prenesena s kadije na neke druge upravne organe, kao što je naprimjer bio vojvoda. Moguće da u prilog ove naše pretpostavke govori i činjenica, da je bujuruldijom Ali-paše Hećimovića, datiranom 12 februara 1737 g. (11 ševal 1149) bilo naređeno hercegovačkim kadijama i muteselimu da Bosanskom divanu predvedu sva ona lica koja se ne budu pridržavala njegovog naređenja o zatvaranju krčmi.

⁴¹⁾ Isto, str. 208—209.

⁴²⁾ Isto, str. 133—134.

No, i pored nedostataka izvornog materijala o ovom pitanju mi ćemo na osnovu nekih šerijatsko-pravnih dijela i muftiskih decizija (fetve) ukazati na osnovne propise kojima su regulisane kazne za prekršitelje propisa o zabrani alkoholnih pića, iznoseći neke karakterističnije slučajeve kršenja ovih propisa.

Iz šerijatsko-pravnih normi koje se odnose na pitanje kršenja propisa o zabrani alkoholnih pića proizlazi da se prekršaji ovih propisa smatraju krivičnim djelom. Isto tako prekršaji ove vrste su okvalifikovani i od strane osmanskog zakonodavstva.

Kako su šerijatsko-pravni propisi odraz islamskog učenja u regulisanju pravnih pitanja u muslimanskom društvu, to prekršitelji ovih propisa pored predviđene kazne u pravnom smislu te riječi, istovremeno zaslužuju i izvjesne moralno-religiozno-pravne kazne. Ova kazna zavisi od težine počinjenog djela, ali ne i od težine njegove pravne kazne. To je naročito došlo do izražaja u šerijatsko-pravnim normama kojima se regulišu kazne za počinjena djela u vezi s propisima o zabrani alkoholnih pića.

Šerijatsko pravo obzirom na težinu počinjenih prekršaja propisa o zabrani alkoholnih pića poznaje ove tri vrste kazne: ukor, fizička kazna i fizička kazna skupa sa tzv. tedždidejnom.

a) Ukori predstavljaju najblažu kaznu za muslimane koji se ogriješe o propise o zabrani alkoholnih pića. Ovom kaznom se kažnjavaju ona lica koja, istina, nisu pila alkoholna pića, nego koja su omogućila i tolerisala da druga lica u ovom pogledu naprave prestup. Tako će se naprimjer ukoriti musliman u čljoj se kući nađe alkoholnog pića, kao i ono lice, koje sjedi u društvu u kojem se pije alkoholno piće, pa makar ono i ne pilo.⁴³⁾

b) Fizička kazna za prestupnike propisa o spomenutoj zabrani sastoji se od 80 batina za muslimana-slobodnog, a od 40 batina za muslimanaroba. Ovu će kaznu iskusiti ono lice koje bude uhvaćeno da pije alkoholna pića. Za odmjerivanje ove kazne nije bitno da li je dotično lice tek samo okusilo alkoholno piće, ili je bilo u pijanom stanju.⁴⁴⁾

Osim ove fizičke kazne, osmanskim kanunima bilo je određeno da svako ovako kažnjeno lice treba još da državi plati i globu za počinjeno krivično djelo. Visina ove globe tokom vremena bila je različita. Tako je kanun-namom sultan Mehmeda II bilo određeno, da se od dotičnoga lica koje se kažnjava uz fizičku kaznu naplati još po 1 akče globe na svake dvije batine. Međutim, kasnijom kanun-namom sultan Sulejmana Zakonodavca bilo je propisano da se na svaku batinu naplaćuje globa od 1 akče.⁴⁵⁾ Znači da je po prvoj kanun-nami lice koje se ogriješilo o propise o zabrani alkoholnih pića plaćalo i globu od 40 akči, a po kasnijoj kanun-nami da je plaćalo po 80 akči. Ova izmjena zakonskih propisa očito pokazuje da se je povećanjem globe težilo za tim da muslimani što manje piju alkoholna pića. Istovremeno napominjemo da do ovog stopostotnog povišenja globe nije došlo zbog opadanja novčane vrijednosti akče toga vremena u odnosu na akču iz vremena sultan Sulejmana.

⁴³⁾ Fetava Ali efendi-El-Mostari, Orijentalni institut, str. 41.

⁴⁴⁾ Isto, str. 42.

⁴⁵⁾ Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1950, Hamid Hadžibegić, Kanun-nama sultana Sulejmana Zakonodavca, str. 309.

c) Fizička kazna sa kaznom tzv. tedždidejn pretstavlja najtežu kaznu za prekršitelje propisa o zabrani alkoholnih pića. Ovom kaznom su se kažnjavala lica koja bi pijući alkoholna pića jednom drugom muslimanu pružila čašu, govoreći: »Pij za ljubav 12 imama«, ili koja bi na ma koji drugi način vidno izigravali postojeće propise o zabrani alkoholnih pića.⁴⁶⁾

Navedeni principi pokazuju svu strogost šerijatsko-pravnih propisa za one muslimane koji se ogriješe o propise o zabrani alkoholnih pića. Njih su se, uglavnom, pridržavali i organi osmanske vlasti u našim zemljama.

Dakle, pitanje proizvodnje i uživanja alkoholnih pića u našim zemljama u osmanskome periodu vlasti pretstavljalo je značajniji društveni problem. Osmanska država je kao teokratska državna tvorevina usvajala stav islama prema proizvodnji i uživanju alkoholnih pića i poduzimala je mjere da bi se ova štetna pojava iskorijenila između muslimana u našim krajevima. No, i pored toga kroz jedan veći dio osmanske vlasti u našim krajevima alkoholizam je postepeno prodirao među muslimane (XVI i XVII vijek) da bi kasnije (XVIII, a naročito XIX vijek) zauzeo velike razmjere među bosansko-hercegovačkim muslimanima. Tako, izgleda, da osmanska država nije uspjela da u život provede svoj stav o zabrani alkoholnih pića među muslimanskim stanovništvom. Međutim, država je više bila zainteresovana da uveća svoje prihode od raznih poreza na vinograde i od taksa za proizvodnju alkoholnih pića. Zato kroz cio taj period država nije energički ni nastojala da se njeni postojeći propisi o zabrani alkoholnih pića faktički i provedu u život. Moguće, da je jedan od razloga što nije imala uspjeha u pogledu iskorjenjivanja alkoholizma među muslimanima bio i taj što je uživanje alkoholnih pića u razdoblju opadanja moći osmanske države bilo duboko prodrlo i među neke odgovornije državne funkcionere, koji nisu imali moralnog oslonca da energično i beskompromisno vode jednu ovakvu borbu.

RÉSUMÉ

CONTRIBUTION À L'ÉTUDE DE LA JOUISSANCE DES BOISSONS ALCOOLIQUES EN BOSNIE ET HERZÉGOVINE PENDANT LE RÉGIME OTTOMAN

L'auteur y traite, en s'appuyant sur le matériel turc, l'attitude des musulmans de Bosnie et Herzégovine envers le problème de la jouissance des boissons alcooliques. Le matériel cité indique que la jouissance des boissons alcooliques était interdite aux musulmans, mais qu'il y a pourtant, déjà à partir du XVIe siècle, des indications que les musulmans en Bosnie et Herzégovine buvaient en cachette et que leurs voisins en informaient clandestinement les autorités publiques. Dans les XVIIIe et XIXe siècles, plus la morale traditionnelle se relâchait plus les preuves s'accumulaient que l'usage des boissons fortes se répandait parmi les musulmans de Bosnie et Herzégovine. Il y eut même des cas que des fonctionnaires religieux en jouissaient. L'auteur montre le reflet de cet état de choses sur la poésie des poètes de Bosnie et Herzégovine écrite dans les langues orientales, de même que dans notre poésie populaire épique. Il expose, enfin, les châtements juridiques du »cheriat«, concernant les infractions à l'interdiction de jouir des boissons alcooliques. Bien qu'il n'y ait pas de mention que ces prescriptions fussent mises en pratique en Bosnie et Herzégovine, l'auteur présume pourtant qu'on y punissait les coupables conformément aux prescriptions des lois qui étaient en vigueur.

⁴⁶⁾ Tedždidejn je kazna moralno-religiozno-pravnog karaktera na koju smo malo prije ukazali. Ona se sastoji u tome da je jedan musliman koji je počinio teški grijeh, automatski pre-stao biti musliman i time raskinuo bračnu zajednicu, i da mora obnoviti svoje vjersko osvjedo-čenje i sami brak.

⁴⁷⁾ Fetavai Ševhulislam Yahya efedni Nekkari, Orijentalni institut, Manuscripta turcica, br. 45, 28b.